

Høringsnotat av 21. juni 2010

Vedlegg til brev av 21. juni 2010

Maksimal beregningsrente i livsforsikring etter 1. januar 2011

1 Innledning

Finanstilsynet skal av soliditetsmessige årsaker fastsette den høyeste rentesats som livsforsikringsselskaper og pensjonskasser (heretter pensjonsinnretninger) kan anvende ved beregning av premier og forsikringsmessige avsetninger. Dette høringsnotatet omhandler problemstillinger knyttet til fastsettelse av beregningsrente i pensjonsinnretninger.

Etter den nye forsikringsvirksomhetsloven av 2005 skal pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i kollektivporteføljen, investeringsvalgporteføljen og selskapsporteføljen. Det er rentekravene i kollektivporteføljen (der forsikringsprodukter med krav til årlig rentekrav inngår) som er av klart størst betydning for så vidt gjelder spørsmålet om fastsettelse av beregningsrente med virkning fra 2011. Ytelsesbaserte pensjonsordninger og kommunale pensjonsordninger inngår i denne porteføljen. Fastsettelse av høyeste beregningsrente har også relevans for enkelte typer kontrakter i særskilte investeringsporteføljer, som ytelsesbaserte pensjonsordninger med investeringsvalg og kollektive tjenestepensjonsordninger med flerårig rentegaranti.

En eventuell endring i den maksimale beregningsrenten får ikke direkte konsekvenser for opptjente rettigheter, herunder for fripoliser (dvs. fullt betalte forsikringer utgått fra kollektive pensjonsforsikringer).

2 Det rettslige grunnlaget

Det følger av forskrift 30. juni 2006 til forsikringsvirksomhetsloven § 2-3 at Finanstilsynet til enhver tid skal fastsette høyeste tillatte beregningsrente¹ ut fra bestemmelsene i direktiv 2002/83/EF artikkel 20 nr. 1 B i). Av direktivbestemmelsen det er vist til, følger det at beregningsrenten som anvendes ved beregning av de forsikringstekniske avsetningene, skal fastsettes med forsiktighet og ikke overstige 60 pst. av rentesatsen for statsobligasjonslån i den

¹ Det er mange begrep som dekker det samme: beregningsrente, grunnlagsrente, rentegaranti, garantert rente, pliktige renter og avkastningsgaranti går ofte om hverandre. Den nye forsikringsvirksomhetsloven med forskrift (og forarbeider) benytter gjerne beregningsrente i forbindelse med premiefastsettelse, men ofte betegnelsen avkastningsgaranti i tilknytning til de rentegarantier som er relatert til de forsikringsmessige avsetninger.

valuta forsikringsavtalen er fastsatt i. Endring av beregningsrenten kan ikke gjøres gjeldende før fire måneder etter vedtaket.

Forskriften pålegger etter sin ordlyd Finanstilsynet å endre beregningsrenten når denne overstiger 60 pst. av rentesatsen for statsobligasjonslån i den valuta forsikringsavtalen er fastsatt i. Forskriften er m.a.o. utformet som en ren handlingsregel. Det er lagt til grunn at meningen med forskriftens (og direktivets) regel også er å hensynte langsiktigheten i forpliktelsene i en pensjonsinnretning. I Norge – til forskjell fra mange andre land – utstedes det ikke statsobligasjoner med lengre løpetid enn 10 år, slik at disse benyttes som referanse i vurderingen.

Finanstilsynet har lagt til grunn at det må være rom for å utvise et visst skjønn for å unngå uheldige svingninger i beregningsrenten. Diskusjonene i 2009 i den europeiske tilsynskomiteén for forsikring, CEIOPS², og undersøkelser som er gjort (av CEIOPS) viser også at andre EØS-stater tar hensyn til den økonomiske situasjon og utøver et hensiktsmessighetsskjønn i forhold til en ren bokstavfortolkning av direktivets regler.

Forskriften knytter direktivets regel til beregningsrenten i premieberegningsgrunnlaget og avsetningen for ny opptjening. Forskriften sonderer ikke mellom nye og allerede inngåtte kontrakter. Det er i tolkningspraksis lagt til grunn at dersom det foreligger et tilstrekkelig handlingsrom, kan det også sondres mellom nye kontrakter og de som allerede er inngått. Etter hva Finanstilsynet er kjent med er det mange EØS-stater som også tolker direktivet innskrenkende og kun anvender en redusert beregningsrente på nye avtaler. Etter norske tolkningsprinsipper og tolkningspraksis er det neppe mulig helt generelt å fortolke forskriften innskrenkende i forhold til ordlyden ved å legge til grunn at den i dag kun gjelder for nye kontrakter.

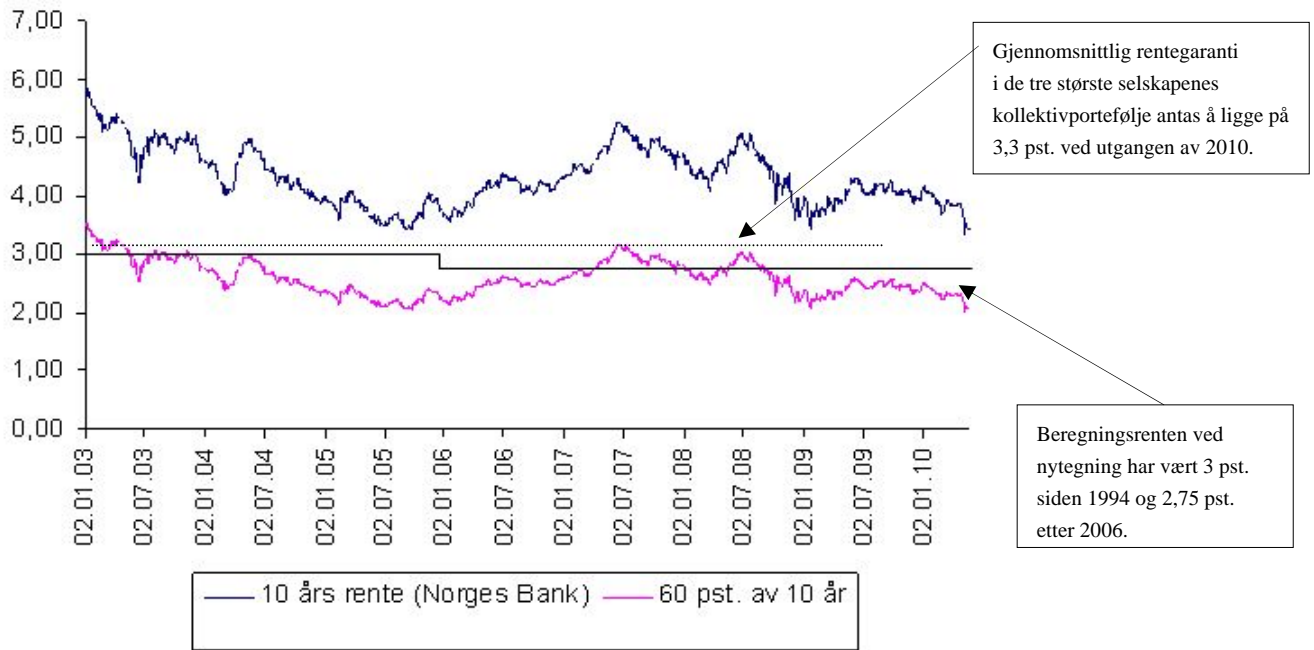
På bakgrunn av utviklingen i 10-årsrenten for statsobligasjoner kan det slås fast at beregningsrenten for kontrakter inngått etter 1. januar 2006 (2,75 pst.) og for kontrakter inngått i årene før 1. januar 2006 (3 pst.) er betydelig høyere enn 60 pst. av 10-års statsobligasjonsrente som ved utgangen av mai 2010 tilsvarte ca. 2 pst. Beregningsrenten har i hovedsak nå ligget over forskriftens maksimumskrav siden 2006 og det tilsier at handlingsrommet for å videreføre beregningsrenten er lite.

² Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors

3 Renteutviklingen

3.1 Utviklingen i statsobligasjonsrenten fra 2003 til 2010

Figuren under viser utviklingen i 10-års statsobligasjonsrente og 60 pst. av 10 års statsobligasjonsrente fra 2003 og frem til i dag.

I tidsrommet januar 2003 – mai 2010 er det bare i kortere perioder at 60 pst. av 10-årig statsobligasjonsrente har ligget høyere enn maksimal beregningsrente ved nyttegning.

3.2 Prognoser for renteutviklingen

Renten på 10-års statsobligasjonsrenter på Oslo Børs lå i perioden 1.1 til 31.5 2010 på mellom 4,2 og 3,4 pst. (nedadgående tendens i perioden), og ligger medio juni måned på ca. 3,2 pst.

Det er ventet moderat oppgang i statsobligasjonsrentene i de store områdene samt i Norge de neste to årene. For USA og Norge viser prognosene at renten vil ligge rundt 4,5 pst. i 2012, mens den for euroområdet (representert ved Tyskland) er ventet å bli rundt 4 pst.

Samtidig har investorene blitt mer opptatte av risiko i kjølvannet av finanskrisen. Dette gjenspeiler seg i større renteforskjeller på forskjellige typer obligasjoner. Rentespreden har derfor økt mellom statsobligasjoner fra ulike land avhengig av landets offentlige gjeldsposisjon. Også mellom private obligasjoner med forskjellig rating har det vært en vesentlig økning. Det må antas at denne utviklingen vil opprettholdes fremover som følge av fortsatt nervøsitet hos markedsaktørene. Mens renten på sikre obligasjoner (både private og statlige) trolig vil vise en moderat økning de neste to årene, kan det ikke utelukkes en større renteøkning på papirer av lavere kvalitet

4 Alternativ for fastsettelse av maksimal beregningsrente fra 2011

I dette kapittelet gis det en oversikt over ulike alternativer for fastsettelse av maksimal beregningsrente fra 1. januar 2011.

4.1 Redusert maksimal beregningsrente for nye forsikringskontrakter

Dette alternativet innebærer redusert maksimal beregningsrente for *nye* livsforsikringskontrakter fra 2011. Ny opptjening på allerede inngåtte kontrakter vil under dette alternativet ikke få redusert beregningsrente. Dette vil ha begrenset effekt, ettersom nytetegningen er svært lav for forsikringer med årlig avkastningsgaranti. Nytegnede premie for forsikringer med avkastningsgaranti gikk ned fra 11,9 mrd. kr i 2007, til 3,6 mrd. kr i 2008 og til 3,2 mrd. kr i 2009.

4.2 Redusert maksimal beregningsrente for ny opptjening i kollektiv pensjon

Dette alternativet innebærer redusert beregningsrente for nye livsforsikringskontrakter og for ny opptjening på eksisterende kontrakter.

Dersom det innføres en beregningsrente på 2,5 pst. (i stedet for 3 pst.) for ny opptjening i kollektiv pensjon med virkning fra 2011, vil dette føre til betydelige økonomiske konsekvenser for forsikringstakerne. Fremtidige premier øker med ca. 19 pst. Med beregningsrente på 2,25 pst. eller 2 pst. (i stedet for 3 pst.) vil fremtidige premier øke med henholdsvis 29 pst. og 41 pst.

For det tilfelle at man reduserer beregningsrenten til 2,5 pst. for ny pensjonsopptjening i kollektiv pensjon fra 2011 viser anslagsvise beregninger at foretakenes samlede premier i privat sektor vil øke med 4,8 til 5,2 mrd. kroner, og med 5,4 til 5,6 mrd. kroner for kommuner (og andre offentliglignende institusjoner). I tillegg kommer utgifter til arbeidsgiveravgift.

Med beregningsrente på 2,0 pst. viser anslagsvise beregninger at foretakenes samlede premier i privat sektor vil øke med ca. 10 mrd. kroner, og med ca. 11 mrd. kroner for kommuner (og andre offentliglignende institusjoner).

Det vil måtte vurderes å innføre overgangsordning for eksempel for en toårsperiode, på samme måte som i 2004. En slik toårsperiode vil i så fall være over samtidig med innføringen av Solvens II.

4.3 Redusert maksimal beregningsrente for alle opptjente rettigheter i kollektiv pensjon, herunder fripoliser

Det følger av forsikringsvirksomhetsloven § 9-16 annet ledd annet punktum at dersom beregningsrenten endres, beregnes avsetningene for *forpliktelser som oppstår etter endringen* på grunnlag av den nye beregningsrenten. En eventuell endring i den maksimale beregningsrenten

får således ikke direkte konsekvenser for opptjente rettigheter, herunder fullt betalte forsikringer utgått fra kollektive pensjonsforsikringer).

For opptjente rettigheter, herunder fripolisene, vil det imidlertid kunne være aktuelt å benytte lovens hjemmel i § 9-11 (styrking av premiereserve) eller § 9-17 (tilleggsavsetninger) til å pålegge pensjonsinnretningene å bruke overskudd til å styrke avsetningene. Et alternativ som inkluderer bruk av Finanstilsynets påleggskompetanse i lovens § 9-11 og som baseres på redusert beregningsrente for all opptjening i kollektiv pensjon, dvs. for nye livsforsikringskontrakter, for ny opptjening på eksisterende kontrakter og oppreservering av opptjente forpliktelser for eksisterende kontrakter vil kreve betydelig kapital³. Kapitalen vil måtte skaffes til veie ved redusert overskudd i mange år.

Dette alternativ reiser problemstillinger av juridisk karakter i forhold til hvor langt Finanstilsynets kompetanse går i forhold til bruk av lovens § 9-11, og vurderes ikke nærmere i denne sammenheng. Et mer nærliggende alternativ er å vurdere bruk av Finanstilsynets kompetanse i lovens § 9-17 til å pålegge pensjonsinnretningene å bruke overskudd til å styrke tilleggsavsetningene.

4.4 Ingen endring i maksimal beregningsrente

Dette alternativet innebærer at det ikke gjøres endringer i maksimal beregningsrente.

5 Nærmere om endringer i beregningsrenten

5.1 Soliditetsmessige forhold

Nivået på den maksimale beregningsrenten påvirker selskapenes soliditet ved at den har betydning for selskapenes forpliktelser. Det vil imidlertid ta lang tid før en endring av maksimal beregningsrente på ny opptjening får vesentlig reduserende effekt på en pensjonsinnretnings gjennomsnittlige beregningsrente. Det antas at gjennomsnittlig beregningsrente reduseres med 0,04-0,05 pst. pr. år dersom en rente på 3 pst. videreføres. En reduksjon av beregningsrenten til 2 pst. på ny opptjening antas i utgangspunktet å redusere gjennomsnittlig rente pr. år med ytterligere 0,08 pst.⁴ Dette alternativet vil imidlertid innebære at en meget betydelig del av de ytelsesbaserte private pensjonsordningene vil gå til opphør, slik at det utstedes fripoliser med relativt høy beregningsrente. Dette vil igjen medføre at gjennomsnittlig rente vil reduseres saktere, det kan antas at den reelle reduksjon pr. år ved å gå til 2,5 pst. kan dreie seg om inntil 0,02 pst.

³ Med beregningsrente 2 pst. viser anslag at pensjonsinnretningenes samlede "gap" i premiereserve vil ligge på 280 mrd. kr, som må nedskrives over svært mange år, og i praksis gjennom redusert overskudd til forsikringstakerne.

⁴ Årsaken til at effekten er så liten er knyttet til at samlet årlig premie i kollektiv pensjon utgjør en relativt liten andel av de samlede avsetninger (som er oppsamlet over mange tiår), og som antas å ligge på ca. 700 mrd. kroner ved utgangen av 2010. Videre vil alle forsikringsforpliktelser som er avsatt på hhv. 3 og 4 pst rentegrunnlag ved utgangen av 2010 bli videreført i den forstand at avsetningene har disse renteforpliktelsene hvert år fremover.

På lang sikt vil imidlertid en reduksjon av beregningsrenten for fremtidig opptjening kunne være et viktig bidrag for å redusere selskapenes forpliktelser. Dersom man ikke skulle redusere beregningsrenten, vil det være spesielt viktig å følge opp øvrige tiltak for å styrke soliditeten. Det er da særdeles viktig at selskapene utnytter de muligheter som ligger i loven til å prise rentegarantien på en betryggende måte. Videre er det viktig å påse at pensjonsinnretningene i år med høy avkastning foretar tilleggsavsetninger.

Solvens II

Solvens II vil medføre vesentlige endringer i rammebetingelsene for norske forsikringsselskap. Ved innføring av Solvens II skal det ved beregninger av forsikringsmessige avsetninger (kontantverdien/nåverdien av de forsikringsforpliktelser man har påtatt seg) anvendes den til enhver tid gjeldende risikofrie rente på relevante løpetider som diskonteringsrente. For livsforsikringsselskapene vil det ikke være en kobling mellom den garanterte renten i kontrakten og diskonteringsrenten som benyttes for å fastsette premiereserven i beregningene til Solvens II. Den garanterte renten gir grunnlaget for premieberegning, tildeling av årlig avkastning og har betydning for flytteverdier. Spørsmålet om gjennomføring av renteendringer på etablerte kollektive pensjonsordninger bør også vurderes innenfor dette rammeverket som skal gjelde fra 2013.

Finanstilsynets "Stresstest I" er en forberedelse til Solvens II. I denne stresstesten vurderes det hvordan markedsverdier på eiendeler og forpliktelser endres, gitt ulike scenarioer. Stresstest I og gjennomførte beregningsstudier for Solvens II indikerer at livsforsikringsselskapenes samlede buffere (ansvarlig kapital + kundebuffer) er for lave i forhold til et fremtidig Solvens II-krav. For å kunne møte kravene som følger av Solvens II, må selskapene enten

- bygge kundebuffer i form av tilleggsavsetninger eller
- styrke premiereserven eller
- styrke egenkapitalen gjennom kapitalinnskudd.

Erfaringsmessig har behovet for å styrke avsetningene blitt dekket ved opptrappingsplaner knyttet til fremtidig overskudd. Ved beregning av Solvens II skal verdien av avsetningene være basert på den til enhver tid gjeldende risikofrie rente, og det er ikke rom for opptrappingsplaner dersom renten på tidspunktet for ikrafttredelse er lavere enn beregningsrenten.

Prising av rentegarantien

Den nye overskuddsmodellen for kollektive kontrakter og nye individuelle kontrakter innebærer at selskapene må ta tap i år med svake finansresultater samtidig som de ikke vil få en andel av meravkastningen i år med gode finansresultater. Forsikringskundene skal betale for rentegarantien på forhånd, mens den tidligere ble dekket etterskuddsvis gjennom overskuddet. På denne måten mottar pensjonsinnretningene et bidrag til egenkapitalen i form av en rentegarantipremie selv i situasjoner der markedene gir lav, ingen eller negativ avkastning. I kortere perioder med lavt rentenivå vil pensjonsinnretningene kunne øke prisen på rentegarantien som et

tiltak for å sikre soliditeten. De norske reglene om forhåndsprising av rentegarantien har ikke sin parallell i de andre EØS-statene.

For at selskapene over tid skal generere gode nok resultater, er det sentralt at rentegarantien prises på en betryggende måte i forhold til de krav som loven stiller og selskapets soliditet. Prisen for avkastningsgarantien kan endres hvert år. Hvis prising av garantien blir et fremredende konkurranseelement, vil dette kunne svekke selskapenes soliditet på sikt. Det vil igjen stille krav til en tilsynsmessig oppfølging av selskapet.

Avsetning til tilleggsavsetninger

Gjennom soliditetstiltakene høsten 1993 fikk livsforsikringselskapene anledning til å foreta tilleggsavsetninger innenfor forsikringsfondet (og for pensjonskassene et par år senere). Pensjonsinnretningene har på denne måten fått mulighet til å sikre en vesentlig del av den høye avkastningen enkelte år til en betinget kundetildeling, som kan anvendes til å dekke avkastningsforpliktelsene i år hvor faktisk avkastning er lavere enn den garanterte.

De senere år har Finanstilsynet ved flere anledninger (også i brev form) gitt sterke anbefalinger til pensjonsinnretningene om i stor utstrekning å benytte denne avsetningsadgangen som fremmer soliditeten på sikt, og som gjør at de kan bedre sin risikobærende evne i kapitalforvaltningen. Dette ble senest gjort for regnskapsåret 2009. Et slikt tiltak er ikke direkte knyttet til spørsmålet om evt. ny beregningsrente, men er et viktig element i soliditetssikringen i pensjonsinnretningene.

5.2 Andre konsekvenser av å endre beregningsrenten

Økt avvikling av ytelsesbaserte ordninger

Det har nylig (i årene 2007 og 2008) vært en omlegging til nye dødelighetstariffer ("langt-liv-tariffer") i kollektiv pensjon, og innføring av ny forsikringsvirksomhetslov (med tilhørende tilpansningsutgifter). En eventuell premieøkning som følge av redusert rente kommer således relativt kort tid etter premieøkning som følge av innføring av ny dødelighetstariff og innebærer at ytelsesordningene blir mindre attraktive for arbeidsgiverne. Premieøkningen kan medføre at flere ytelsesordninger omdannes til innskuddspensjon.

Nye produktvarianter for ytelsespensjon tilpasset pensjonsreformen er til vurdering. Banklovkommisjonen påpeker i forbindelse med sin utredning NOU 2010: 6 "Pensjonslovene og folketrygdreformen I" at flere bedrifter som vurderer omdanning til innskuddspensjon av kostnadshensyn nå avventer nye muligheter i lovgivningen som åpner for pensjonsordninger som avviker mindre fra de ytelsesbaserte pensjonsordningene enn det som er tilfellet for innskuddspensjon. I forbindelse med det forberedende arbeidet gir Banklovkommisjonen uttrykk for at det nå er viktig at det ikke skapes ytterligere press eller insentiv til lovverksmotivert omdanning av ytelsesbaserte foretakspensjonsordninger til innskuddspensjonsordninger.

En avvikling av ytelsesordninger vil innebære at det utstedes fripoliser som ikke er premiebetalende. I et lavrentescenario vil fripolisene (der man ikke kan ta betalt for rentegarantien) være soliditetsmessig mer krevende enn premiebetalende ytelsesordninger.

Kompleksitet ved flere rentegrunnlag

Det har tidligere vært fremholdt at pensjonsinnretningene ikke har systemløsninger som kan håndtere endringer i beregningsrenten. Med opptil tre beregningsrenter pr. person i en kollektiv pensjonsforsikring får man IT-tekniske utfordringer og det gir engangskostnader i tillegg til at det øker kompleksiteten og vedlikeholdet av IT-systemene i fremtiden. Innføring av ny beregningsrente vil således gi opphav til økt ressursbruk som kommer samtidig med innføringen av pensjonsreformen og Solvens II. Med gjeldende forskrift fra Finansdepartementet og tidligere års drøftelser om renten, legges det imidlertid til grunn at bransjen er forberedt på en endring av renten nå.

6 Finanstilsynets vurdering

Utgangspunktet for drøftingen er bestemmelsen i forskrift 30. juni 2006 til forsikringsvirksomhetsloven § 2-3 om at Finanstilsynet til enhver tid skal fastsette høyeste tillatte beregningsrente ut fra bestemmelsene i direktiv 2002/83/EF artikkel 20 nr. 1 B i). Av direktivbestemmelsen det er vist til, følger det at beregningsrente skal fastsettes med forsiktighet og ikke overstige 60 pst. av rentesatsen for statsobligasjonslån i den valuta forsikringsavtalen er fastsatt i.

På bakgrunn av utviklingen i 10-årsrenten for statsobligasjoner kan det slås fast at beregningsrenten for kontrakter inngått etter 1. januar 2006 (2,75 pst.) og for kontrakter inngått årene før 1. januar 2006 (3 pst.) var betydelig høyere enn 60 pst. av 10-års statsobligasjonsrente, som medio juni 2010 tilsvarte ca. 2 pst.

Forskriften pålegger etter sin ordlyd Finanstilsynet å endre beregningsrenten når denne overstiger 60 pst. av rentesatsen for statsobligasjonslån i den valuta forsikringsavtalen er fastsatt i. Forskriften er m.a.o. utformet som en ren handlingsregel. Finanstilsynet har lagt til grunn at det må være rom for å utvise et visst skjønn for å unngå uheldige svingninger i beregningsrenten. Beregningsrenten har imidlertid i hovedsak nå ligget over forskriftens maksimumskrav siden 2006 og forskriftens ordlyd gir lite handlingsrom for å videreføre beregningsrenten gitt renteutviklingen de siste to årene.

En reduksjon i renten på nye premier og ny opptjening vil medføre en økning i premiene og dermed økt mulighet for omdanning til fripoliser som ikke er premiebetalende. En endring av beregningsrenten vil i så tilfelle få begrenset soliditetsmessig betydning også på lang sikt. Endring av renten vil også innebære betydelige driftsmessige utfordringer i en periode da selskaperes tilpasninger til pensjonsreformen og Solvens II krever betydelige ressurser.

Etter Finanstilsynets vurdering er dette momenter som eventuelt kunne begrunne et forslag om å endre regelverket knyttet til fastsettelse av maksimal beregningsrente. Finanstilsynet vil

imidlertid fremholde at disse forholdene ikke veier tungt nok til at det er grunnlag for å be Finansdepartementet om endring i regelverket.

Foreløpige beregningsstudier viser at selskapene har behov for høyere buffere ved overgangen til Solvens II som trer i kraft fra 1. januar 2013. En endring av beregningsrenten vil – sammen med andre tiltak for å styrke soliditeten – være et bidrag til at selskapene vil være i stand til å oppfylle de nye kravene.

Solvens II-direktivet innebærer en full harmonisering av solvensregelverket for forsikrings-selskap, og gjeldende regel om maksimal beregningsrente vil derfor antagelig ikke kunne videreføres når norsk lovgivning blir tilpasset det nye direktivet i 2013. Dette kan tilsi at man bør benytte anledningen til å redusere maksimal beregningsrente, da det er mindre sannsynlig at selskapene selv – på grunn av konkurransesituasjonen – vil drive frem slike endringer i fremtiden. De administrative utfordringene ved å endre renten, tilsier samtidig at det ikke er grunn til å tro at selskapene vil endre beregningsrenten under maksimal beregningsrente ved første anledning.

På bakgrunn av renteutviklingen de siste to årene og prognosene for fremtidige renter, anser Finanstilsynet at maksimal grunnlagsrente for nye kontrakter og ny opptjening bør settes til 2,5 pst. Ettersom selskapene er inne i en krevende periode med tilpasninger til pensjonsreformen og Solvens II, bør selskapene få noe tid på seg til å gjennomføre renteendringene. Renteendring for *nye kontrakter* bør kunne gjennomføres med virkning fra 1. januar 2011. Når det gjelder renteendring for *ny opptjening* bør frist for gjennomføring kunne settes til 1. januar 2011 eller 1. januar 2012.

Finanstilsynet tar sikte på å fastsette en reduksjon i beregningsrenten fra 2011, og ber om høringsinstansenes synspunkter på følgende forslag:

- 1 Beregningsrente på 2,5 pst. fra 1. januar 2011 for nye forsikringskontrakter.
- 2 Ny pensjonsopptjening i kollektiv pensjon ut fra en beregningsrente på 2,5 pst. fra 1. januar 2011, alternativt 1. januar 2012.

Dette innebærer at Finanstilsynet vedtar at den høyeste tillatte beregningsrente som norske livsforsikringsselskaper og pensjonskasser kan anvende ved beregning av premier og forsikringsmessige avsetninger skal være 2,5 pst. for all ny opptjening for kollektive rente- og pensjonsforsikringer (ikke bare nye kontrakter). Når det gjelder ny opptjening på allerede inngåtte kontrakter angis det to alternative tidspunkt for innføring av ny beregningsrente, hhv. 1. januar 2011 og 1. januar 2012.